

Хаётда одамнинг дунёка-раши, тасаввур ва ту-шунчаларини ўзгартирди-ган, воқеа-ҳодисаларга очик кўз билан қарашга ундаиди-ган омиллар жуда кўп. Шу-лар ичидаги энг муҳими жа-миятда тарихий ҳақиқатнинг карор топлишид. Бунга мустакил хәйтимизнинг ўтган ўн йилидан кўплас ми-ссоллар келитириш мумкин. Президентимизнинг улкан сайдъ-харқатлари билан не-не улузларнинг номи қай-та тиклангани, уларнинг хо-тираси, қолдирган бой ме-роси эъзоз топлаётгани ҳар биримизнинг кечаги туши-чаларимизни ўзгартириб көлмай, дунёни терарроқ ид-рок этишга, ўзлигимизни англашга, ўз кучимизга бўлган ишончининг ортиши-га хизмат кильмокда.

Ўттизиничи йиллардаги катагон минглаб бегунго одамларнинг умрига зомин бўлди. Бу даврга адолат нук-таи назаридан қайта баҳо бе-ришили, инсоний ҳақ-хукуки тоғталган ватандушларимиз-нинг номлари тикланни, уларнинг хотириасига ҳақи-кимизнинг чексиз этироми сифатида пойтактимизда муҳташам «Шахидлар хотириаси» ёдгорлиг мажмуми-нинг барпо этилиши ҳам истиқол сиёсати моҳият-этибори билан инсонтар-варлик, эзгулик ва тарихий адолатни қарор топтирига йўналтирилганини ўзида наомён этади.

Шуниси алоҳида дикқатга сазоворки, бундай муно-сабат нафакат ўз ажодда-римизга, балки тақдир та-коzоз билан юртимизда яшаб, меҳнат кильган ва шу ерда мангу ором топган хо-рижий фуқаролар хотириаси-га нисбатан ҳам, уларнинг бугунги вакилларининг аст-рий армонлари рўбига чи-кишида ҳам яққол наомён бўлмокда.

Биргина мисол: истиқол йилларида жамиятимизда ётиқод эркинлиг тўла-каор топлини натижасида пойтактимиздаги Рим като-лик ибодатхонаси ҳам туб-дан қайта таъмирланди, шу қавм вакиллари ихтиёрига берилди. Ҳолбуки, бу ибо-датхона пойдеворига даст-лабки гишт XIX асрнинг ик-кинича яримида мустабид ту-зумга карши исебн кўтагран, оқибатда чор Россияси юр-тимизга сургун кўлган полик мұхожирлари томонидан кўлиганд. Лекин шуро даврида курилиш тўхтатилиган. 1925 йилда эса ибодатхона давлат фойдасига мусодара ўтланган ва хўжалик ташкилотлари тасарруfiga ўтка-зилган. Узоқ йиллар ундан омборхона сифатида фойда-либ келинган. Фақат юртимиздаги эркинлик сиёсати туфайли астрий ният ушади, ушбу ибодатхона мүкаддас бир зиёратгоҳга айланди. Бошқача айтганда, юз йил давомиди бу муаззам обида истиқол яратиб берган имконият боис ўн йилда куриб битказилиди.

Бундай воеалар, тарихин-ниг биз билган ва билмаган сири синоатлари бехи-соб. Бугун шулардан биря ҳақида хикоя қўлмокчимиз.

Пойтактимиз марказида қад роствлаган Алишер Навоий номидаги ўзбек давлат опера ва балет катта ака-демик театрининг биноси ўзининг бетакор гўзлалиги билан наини сизу бизнинг, балки чet эзлик мемонларнинг ҳам ётиборини ўзига тортиб келади. Лекин театр биносининг бунёд бўлиши тарихи, у билан болгик та-фисилотлар, курилишга кули-турни курувни ва усталар, уларнинг ҳаётини ҳақида ни-малар биламиш ўзи?

Деярли ҳеч нима. Бу — беҳиз эмас, албатта. Чунки шўро даврида бундай маъмулатлар «маҳфий» деган тарма остида кенг жамоатчиликдан сир тутиб келади.

Бунгун эркинлик сиёсати туфайли бу тарихий ҳақиқатлар қайта тикланмоқда.

Нинг авало, Навоий театри биноси лойхасини-ниг яратилиши тарихи ҳақида. Бу борода ҳозирга қадар кўпчиликка номалум бўлган тафсилотлар оз эмас.

Бино лойхаси музалифи академик Алексей Шусев эканни, у асосан Фарб мө-сочилини анъаналари асоси-да ижод килиб келганини мутахассислар билади. Лекин бино ташки кўпчиликка номалум бўлган тафсилотлар оз эмас.

ри асосида бунёд ўтилган. Бунинг сабаби нимада?

1934 йили «Ўзбекистанская правда» газетаси «Люги театр биноси қандай бўлиши керак?» деган мавзуда бир саҳифа ма-коли ўзлон қўлган. Ўнда ўша кезларда тор доирада кўриб чиқилган тўртта лойҳа ҳақида батафсил Фикр юритилган. Бу лойҳа музалифлари ўзбек ва рус милиатига мансуб мөнъор-бўлиб, улар ўзбекистонда курилашак янги театр биноси-ни ҳатто Москвадаги давлат академик Катта театридан ҳам салобатли, 2600 томошабинга мўжжаллаб барпо этишини кўзда тутишган. Театрнинг баландлиги эса ўттиз метрдан юкори бўлиб, унинг залларига кўпдан-кўп ҳайкаллар ўрнаталиши лозим эди. Газета театр биноси лойҳаси суратини ҳам кўздан ўтган.

Афсуски, ушбу лойхаларнинг биронта тасдиқланмаган.

— Бу пайтда Алексей Шусев ача ўшга бориб колган эди, — деб эслайди журналист Борис Голендер. — Москвадаги Ко-зон вокзали, мавзолей, баш майдон унинг лойҳаси асосида барпо ўтилган эди. Янги театр биносининг айнан академик Шусев яратган лойҳаси тасдиқланди.

Хўш, мемъор театр курилишида Шарқ мөнъорчиллик ань-аналарини акс этишишга қан-

Биз билган ва билмаган тарих

сида истиқомат қўлувчи Шавкат ота Махсумов. — Улар кўринишидан кўсик, вазмин ва камгар кишилар бўлиб, бир-бирига овозини кўтариб гапирганини, жаҳо қўлганини хеч кўрмаганим. Улар Анзор бўйида тикилган чодирларда яшарди. Ҳар кун эрталаб сочилар куршовида саф-саф бўлиб театр курилишига келарди. Овқатланишга ҳам саф

ўша даврдаги кийинчиликлар оғир меҳнат ва маҳкумлик азобларни чидаб олмай, 800 нафар япон мусофири юртимизда оламдан ўтган.

Омон қолган мусофиirlар эса кечинчалик ўз ватанига кайтиб кетишган.

IV

А гар ўттизинчи йилларда

шича, япон асиirlарини сафга

тизib, ишга олиб ўтишаётган-да, одамлар ўйдан бирон-бир

егулини олиб чишиб, уларнинг

кўлига тутқазишган...

Халқимизнинг саҳоватини асиirlарида бўлгандар — японлар ҳам катта мамнуният билан ёдга олади.

«Асиirlirk даврида кўп

кўргуликларни бошимиздан

кечирганимиз, — деб ёзди

лар дағи ўтилган 15 та қабристоннинг бундан кейин сақлаб турилиши мақсадга номувоғиқ деб топилди. Бу қабристонларни хисобдан чиқариб, бузиб ташлаш вазифаси топширилади.

Қабрларни бузиши пайтида улар ер билан текисла-ни, устидаги белги ҳамда панхарлар олиб ташланшиши шарт.

20.12.1958».

Албатта, ўша даврда бундай кўрсатмани бажармаслик, ундан бўйин товлаш оқибатнинада куфат чидаб оленини келиши мукаррар эди. Лекин қандайдир бахти тасодиф туфайли юртимиздаги япон асиirlariniнни қабристонлари бузилмай қолган. Эҳтимол, бунга шахсга синfininинг кораланиши, сиёсатдаги илиқлик сабаб бўлгандир. Ҳар ҳолда, бир нима дейиш кийин.

Халқимиз узоқ йиллар майданини сармоя киритди. Ҳозирги вақтда юртимизда хамкорликда барпо ўтилган 200 миллион АҚШ доллари мидорида сармоя киритди. Ҳозирги вақтда юртимизда хамкорликда барпо ўтилган 80 миллион АҚШ доллари мидорида инсонпарварлигидан ёрдами кўрсатилгани ҳам азалий дўстликнинг давомидир.

Ўз вақтида япон асиirlariniнни майданини сармоя киритди.

Бу савоб иш халқимиз

табииатидаги бағрикент-

лик фазилатини яна бир

карра намоён этади.

Халқимиз узоқ йиллар майданини сармоя киритди.

Мамлакатимизда япон

халқи, унинг қадими ҳам

бағрикентидаги ғаълини

табииатидаги ғаълини

т

